

A zombori detektív esete

KÖNYVKRITIKA - KÖVETÉSI TÁVOLSÁG - LXII. évfolyam, 12. szám, 2018. március 23.

Hász Róbert: Fábíán Marcell pandúrdetektív tizenhárom napja. Kortárs Kiadó, Budapest, 2017, 357 oldal, 3500 Ft

Hász regénye nem újító: sem a regény, sem (azon belül) a krimi műfaján nem alakít, konvencionálisnak és hagyományörzőnek is nevezhetnénk, ha ehhez nem fűzünk negatív képzettársításokat. Semmi olyan „fogással” nem próbálkozik, amely valahogy szétfeszítené, tágítaná a tradicionális kereteket, óvatosan bánik az időrend megbontásával, nem hoz zavarba sem a nézőpont, a hang vagy a stílus váltogatásával. Konvencionalizmusával együtt - vagy talán éppen azért - ez a regény rendkívül szórakoztató olvasmány is, miközben remek szereplőket teremt, hihető, természetes hangú párbeszédet, és az olvasó maga előtt látja a több mint száz évvel ezelőtti Zombor életét.

Hogy el ne kotyogjam a regény legizgalmasabb részleteit, akkor egészen a cselekmény elején kellene leállnom. Így csak annyit mondhatok, hogy a regény főhőse a címbéli Fábíán Marcell, aki talált gyerekként egy zárdában nevelkedik, majd iskolái után az épp megalakuló rendőrségen köt ki. Boldog házasságban él Zomborban művelt és szellemes feleségével és cselédányukkal. Marcell meg-megújuló nekibuzdulással keresi szüleit (iratok, fényképek, hírek, pletykák nyomán), hasztalan. A bűneset, amely egy hajnalon megtalálja, érthetetlen, ijesztő és egyre bonyolultabbnak látszik: a város egy hírneves családjának léha, tékozló és züllött életű sarját találják holtan az ágyában, mellette megfojtva hever a város bordélyának egy rosszéletű lakója. Nyilvánvalóan nem öngyilkosság.

Be kell vallanom - nem vagyok rá büszke -, hogy Hász Róbert munkásságát igen kevésbé ismerem. Azt is beismerem - ezzel sincs okom dicsekedni -, hogy a detektívregény műfajában sem igen vagyok járatos. Egyre inkább úgy érzem, ezek hiányosságok, amelyekkel kezdeni kellene valamit, már csak azért is, hogy Hász új krimije iránti lelkesedésemet jobban alá tudjam támasztani.

Azzal hízelgek magamnak (vagy azt remélem), hogy ismerethiány ide vagy oda, sokszor meg tudom ítélni, hogy jól megírt, arányos, érdekes szöveget olvasok-e, és Hász művéről ez a legkevesebb, ami elmondható: hogy az olvasó örömmel veti bele magát a szövegbe, és utána szívesen olvassa, nem pusztán a krimiben kötelező rejtély megfejtése hajtja, hanem érdeklik a figurák, a sok kis történés, a helyszínek, a kor, a pergő vagy lassúdad párbeszéd. Röviden: ami először megragad, az a szöveg olvashatósága: nem érződik rajta semmi modorosság, csináltság, erőlködés, soha nem zavaróak a kitérők vagy lassítások, jól esik belemerítkezni, sodródni a történettel.

Mindez, mondom, csak az alap: ami ezen túl van, az pedig ismét csak csupa élvezet: furfangos cselekményvezetés, a századelő délvidéki kisvárosának (Zombor) hiteles(nek tetsző) rajza, érdekes figurák, és sok, egyre több titok, amik leleplezésre várnak. Hász regénye nem újító: sem a regény, sem (azon belül) a krimi műfaján nem alakít, konvencionálisnak és hagyományörzőnek is nevezhetnénk, ha ehhez nem fűzünk negatív képzettársításokat. Semmi olyan „fogással” nem próbálkozik, amely valahogy szétfeszítené, tágítaná a tradicionális kereteket, óvatosan bánik az időrend megbontásával, nem hoz zavarba sem a nézőpont, a hang vagy a stílus váltogatásával. Konvencionalizmusával együtt - vagy talán éppen azért - ez a regény rendkívül szórakoztató olvasmány is, miközben remek szereplőket teremt, hihető, természetes hangú párbeszédet, és az olvasó maga előtt látja a több mint száz évvel ezelőtti Zombor életét.

Hogy el ne kotyogjam a regény legizgalmasabb részleteit, akkor egészen a cselekmény elején kellene leállnom. Így csak annyit mondhatok, hogy a regény főhőse a címbéli Fábán Marcell, aki talált gyerekként egy zárdában nevelkedik, majd iskolái után az épp megalakuló rendőrségen köt ki. Boldog házasságban él Zomborban művelt és szellemes feleségével és cselédlányukkal. Marcell meg-megújuló nekibuzdulással keresi szüleit (iratok, fényképek, hírek, pletykák nyomán), hasztalan. A bűneset, amely egy hajnalon megtalálja, érthetetlen, ijesztő és egyre bonyolultabbnak látszik: a város egy hírneves családjának léha, tékozló és züllött életű sarját találják holtan az ágyában, mellette megfojtva hever a város bordélyának egy rosszéletű lakója. Nyilvánvalóan nem öngyilkosság.

Nem írom le Marcell nyomozását; elég annyi, hogy a fiatal detektív nyitott szemmel járkal a városban, minden fontos tanút és szóba jöhető információforrást türelmesen meghallgat, közben összefut ezzel-azzal, még néhány régi ügy is véletlenül előkerül – már-már egész Zombort és környékét megismerjük, a cselédlányoktól a mágnásokig, a szolgálától a kereskedőig. Szép és izgalmas társadalmi körkép: szerbek, a monarchia németjei és svábok, meg persze magyarok élnek együtt a fejlődő városkában. Többnyire értik egymás nyelvét, és valamelyest – inkább megszokásból – utálják is egymást; vannak fél évszázados történelmi sérelmek, és jelenkori elkülönülések is. De úgy fest, ha idilli együttéléstről nincs is szó, azért az ellentétek inkább felszíniek, bármikor könnyen elsimulnak.

De vigyázzunk: amikor belemerülünk a sok apró részletbe, a számtalan mellékszereplő felbukkanásának forgatagába, akkor eközben sok mindenre érdemes figyelni, mert jelentősége lesz... A részletgazdag kisvárosi körkép nem afféle díszítmény, hanem a detektívtörténet lényeges összetevője. Minden kis anekdota, felbukkanó furcsa alak szerepet kaphat a rejtély(ek) felfejtésében, figyeljünk csak!

Mesteri megoldás: a regény elbeszélője nem fukarkodik a zombori élet – a városi tér, az emberi kapcsolatok – finom megfigyeléseinek leírásával, s ezzel egyszerre elaltatja az olvasó gyanakvását, és be is avatja abba a működésbe, amely a bűnt elfedi. Így lesz a mű egyszerre izgalmas krimi megkor- és társadalomfestő regény. Ahogyan a legjobb krimik mindig is ilyenek.

És ahogyan a nézőpont (és fókusz) megválasztása a „komoly” regényekben is számtalan buktatót, nehézséget (vagy értelmezésre szoruló ilyen-olyan megoldást) rejt – úgy különösen nagyon fontos ez a detektívregényeknél. Ki tud micsodát, és mikor? Mit tud a nyomozó (mikor), és mit az olvasó? Ezt rendkívül gondosan meg kell tervezni és ügyesen kivitelezni – Hász ezt is remekül oldja meg. Mindvégig Marcell gondolkodását követjük (belelátunk, és pedig elég mélyen, a gondolataiba), mások fejébe nem látunk bele. És persze Marcellnek is vannak (előttünk, olvasók előtt is) titkai, sejtelmek, gyanúi. Bravúrosan játszik ezzel az elbeszélő: egyre inkább úgy érezzük, hogy már töviről-hegyire kezdjük megismerni Marcell belső világát, miközben egy-két lényeges apróság rejtve marad.

Hász Róbert regényétől mind a tragikus, mind a komikus hangvétel távol áll; van viszont egy mulatságos – mondhatni: ironikus – mozzanat a szövegben. Az egyik fontos mellékszereplő a helyi ügyész, aki szabad idejében írogat, művei meg is jelennek, sőt Marcell felesége olvasta és dedikáltatja is az egyiket. A regény világában ez az alak afféle műkedvelő úriember, olyasmi, mint a helyi dilettáns költő, aki rendszeresen ellátja a városi újságot verseivel. Csakhogy ezt az ügyészt Gozsdu Eleknek hívják – igen, ő az a sajátos, egyéni hangú, igen érdekes prózaíró, aki a maga korában alig volt ismert, de már évtizedek óta nyilvántartja az irodalomtörténet. Hász mosolyogva összekacsint az olvasóval: melyik perspektíva a helyes? A regény szűkös, vidékies világa, vagy a bölcs utókoré?

Legnagyobb bánatomra az a benyomásom, hogy Fábán Marcell erre az egyetlen regényre teremtődött meg. A cselekmény néhány olyan vonala, ami az ő alakjához kötődött, nehezen volna folytatható egy új műben. Pedig őszintén sajnáltam, amikor története véget ért. Már nyúltam volna a következő kötet után.